

ОБЕШТЕЋЕЊЕ ЗА УДЕСЕ НА РАДУ ПО ОСНОВУ СОЦИЈАЛНОГ ОСИГУРАЊА И НАКНАДА ШТЕТЕ ПРЕМА ПРАВИЛИМА ГРАЂАНСКЕ ОДГОВОРНОСТИ

I

1. Ера машинизма и велике индустрије донела је са собом велики проблем обештећења жртава удеса на раду — проблем који је имао свој правни, економски и друштвено-политички вид. Тај проблем није могао бити решен на основу и у оквиру правила грађанске одговорности, јер су та правила била сувише уска (у погледу настанка обавезе на накнаду штете за удес на раду), а с друге стране, сувише широка (у погледу обима накнаде која се има платити). Поред тога, режим „општег права” није обезбеђивао хитно обештећење, које је било нужно с обзиром на слабо имовинско стање жртава и није пружао сигурност да ће призната права на накнаду штете бити реализована, због евентуалне инсолвентности грађански одговорног лица.

То су разлози због којих је — када су једном сазрели друштвено-политички услови за једно адекватно и ефикасно решавање проблема обештећења жртава удеса на раду — било нужно установити посебне режиме обештећења за те удесе ван система грађанске одговорности. Ти нови режими морали су се заснивати на следећим принципима: *прво*, обавеза обештећења жртве удеса на раду настаје независно од кривице предузећа (послодавца), и чак при постојању кривице жртве уколико није у питању намера (самооштећење); *друго* накнада се одређује паушално и у износима који представљају само део накнаде стварно претрпљене штете (делимична накнада) и *треће*, жртва удеса мора имати сигурност и гарантiju да ће јој обештећење бити исплаћено, и то по кратком поступку.

Иако се системи обештећења који се односе на удесе међусобно разликују како у погледу категорије радника које обухватају, дефинисања (ужег или ширег) удеса на раду, гаранције плаћања које се дају жртви и поступка обештећења, тако, нарочито, и у погледу организације и финансирања саме институције, може се рећи да су горе изложени принципи у већем или мањем обиму присутни у свим системима којима је питање обештећења за удесе на раду решавано на посебан начин, тј. ван оквира општег (грађанског) права.

2. Одвајање обештећења за удесе на раду од правила грађанског права која важе за накнаду штете ишло је поступно. Првобитно, удеси

на раду су се, свуда, појављивали као један могући израз грађанске одговорности послодавца. Било да је та одговорност почивала на кривици, било да је у већем или мањем степену била објективна, она је била индивидуална и била је ефективна у зависности од имовинске ситуације њеног носиоца. Жртве удеса на раду (припадници радничке класе) су, с једне стране, захтевале проширење одговорности послодавца (на случајне удесе, удесе који су проузроковани кривицом жртве (осим намерно изазваних удеса итд.), и, с друге стране, гаранتيју да ће им обештећење бити плаћено.

а) *Први системи* којима се обештећење удеса на раду посебно регулише, удовољавали су овим захтевима само делимично. Одговорност послодавца је била објективизована, али је појам удеса на раду био узак, гаранција обештећења није била ни потпуна ни довољна, системом су били обухваћени само индустријски радници. Карактеристика ових система је била што су они и даље формално почивали на *индивидуалној одговорности послодавца*, али је овоме била дата могућност да олакша терет плаћања накнаде путем осигурања од одговорности (принцип факултативног осигурања од одговорности). У овом систему се тек посредно, ако се послодавац датим му правом буде користио, дају гаранције жртви да ће јој досуђено обештећење бити исплаћено. Овај систем је још и данас у важности: од европских земаља у Белгији ⁽¹⁾, а од ваневропских земаља у великом броју северноамеричких држава ⁽²⁾.

б) Даља етапа у развоју су системи који се заснивају на обавезном (принудном) осигурању за удесе на раду. Они су данас готово опште прихваћени у европским земљама. Но међу овим системима постоје велике разлике. У једнима су трагови индивидуалне одговорности послодавца још видљиви и они се, у суштини, заснивају на *обавезном осигурању* од одговорности послодавца (нпр. швајцарски Закон од 1911. и холандски Закон од 1921); у другима се индивидуална одговорност послодавца изгубила и формално је уступила место *колективној гаранцији*. Овај систем је најпре прихваћен у Немачкој (Ufallversicherungsgesetz од 6. јула 1884), а затим са извесним мањим или већим изменама и у многим другим земљама (Аустрија, скандинавске земље, Италија, Луксембург). У суштини су истом концепцијом прожети и нови системи који обештећење за удесе на раду укључују у општи систем социјалног осигурања (Француски систем установљен Законом од 10. октобра 1946. и енглески систем уведен законом од 1946, који је ступио на снагу 5. јула 1948 — National Insurance [Industrial Injuries] Act.). Карактеристике су система који почивају на колективној гаранцији: обавезно подвргавање систему чим су испуњени законски услови, плаћање „котизација” законом одређеним организацијама које врше службу осигурања, право на обештећење у случају удеса настаје за заштићено лице независно од тога да ли је „котизација” уплаћена или

(1) Paul Horion: Les rapports de l'employeur avec la sécurité sociale à l'occasion des accidents du travail et des maladies professionnelles — национални белгијски реферат поднет на V међ. конгресу за право рада и социјалну сигурност, одржаном у Лиону од 18—22. септембра 1963 — објављен у *Rivista di diritto internazionale e comparato del lavoro*, 1963, No, 1—3. стр. 281 и сл.

(2) Stephan A. Riesenfeld: Contemporary Trends in Compensation for Industrial Accidents Here and Abroad, *California Law Review*, 1956, No 4, стр. 534.

није; плаћање обештећења жртвама удеса се врши независно од ма какве тужбе против послодавца.

в) Овој последњој категорији припадају и системи социјалног осигурања у социјалистичким земљама. Истина, они се разликују од односних система у капиталистичким земљама по организацији и начину финансирања, али су им заједничке црте да теже да обухвате или обухватају све категорије радних људи и да покривају или теже да покрију све ризике и неминовности којима су радни људи током свог живота изложени (здравље, телесни интегритет, године живота); њих такође карактерише обавезна примена чим су испуњени законски услови, независно од тога да ли су уплаћени у фондове социјалног осигурања доприноси које предвиђа закон; осигурана лица стичу право на обештећење фактом наступања удеса на раду; она то право стичу према организацији која управља фондовима социјалног осигурања независно од ма какве одговорности привредне (радне) организације којој осигурана лица као радници припадају.

II

Као што из изложеног следи, развој се кретао у правцу потискивања и искључивања из области обештећења за удесе на раду правила грађанског права о одговорности за проузроковану штету. То потискивање и искључивање је извршено како у погледу настанка права на обештећење, мерила за утврђивање обима тог права и његове реализације (настанак без обзира на кривицу било на страни предузећа [послодавца] било на страни жртве, паушални износ обештећења, реализација у посебном, хитном поступку), тако и у погледу носиоца обавезе на плаћање обештећења (социјална гаранција и у следству тога колективна репарација — уместо индивидуалне одговорности, и у следству тога плаћање накнаде штете из имовине одговорника [физичког или правног лица]). Поставља се сада питање да ли се, када и у којој мери, упоредо са посебним правилима која предвиђају системи обавезног осигурања за удесе на раду, примењују правила грађанског права о одговорности за проузроковану штету другим лицима. У конкретној форми изражено ово питање гласи: да ли је искључивање правила грађанске одговорности према савременим системима о обештећењу удеса на раду апсолутно и потпуно, или ти системи у одређеним хипотезама допуштају могућност кумулативне примене посебних правила о обештећењу за удесе на раду са правилима грађанског права о накнади за проузроковану штету?

Ово питање у правним системима није решено на једнообразан начин, па га је потребно изближе размотрити како би се за наше право, у којем у овом погледу постоје неизвесности и лутања, могла предложити одговарајућа и целисходна решења.

1. Правни системи капиталистичких земаља западне Европе (немачки, француски, швајцарски, белгијски и италијански) предвиђају да је, у условима примене посебног законодавства о обештећењу жртава удеса на раду, послодавац (физичко или правно лице), ослобођен одговорности за штету произишлу из удеса на раду, сем у случајевима постојања на

његовој страни најтежих облика кривице (намера, груба непажња и сл.). Ако је, пак, штету проузроковало треће лице, његова одговорност ће се центи према правилима грађанског права о одговорности за штету проузроковану другим лицима. У овим хипотезама ће жртва удеса на раду, поред користи које јој припадају према посебном законодавству, моћи остварити допунску накнаду у висини разлике између накнаде штете која би јој припала према правилима грађанског права о одговорности за штету и добивеног износа обештећења из основа социјалног осигурања. Са своје стране, орган социјалног осигурања ће, у овој хипотези, стећи право да од штетника (послодавца или трећег лица) оствари рамбурс издатака које је исплатио или ће имати да исплати жртви удеса на раду на основу специјалног законодавства.

На изложеним основима је ово питање врло прецизно и подробно регулисано у немачком и француском праву. Према немачком праву (§ 636 и сл. Закона од 30. априла 1963. којим је измењен и допуњен Закон о осигурању од несрећних случајева од 1884 — Unfallversicherungs-Neuregelungsgesetz) питање „одговорности предузимача“ (наслов трећег одељка првог дела UVNG-a) регулисано је најпре према радницима (осигураницима) (§§ 636 поменутог Закона), а затим према органима социјалног осигурања (§§ 640 и сл. поменутог Закона). Полазећи од принципа „искључења одговорности предузимача“ према осигураницима (који уместо тога стичу право на обештећење према органу социјалног осигурања), немачки Закон (§ 636 пом. Закона) је предвидео изузетке од тог принципа у два случаја: када је предузимач „удес на раду намерно изазвао“ и „када је удес на раду наступио при учешћу у општем саобраћају“. У ова два случаја, предузимач против кога је осигураник подигао одштетни захтев неће моћи да истакне приговор „осигурања“ и поред тога што је осигураник добио од органа социјалног осигурања оно што му по закону у случају удеса на раду припада. Но, немачки Закон не дозвољава „кумуляцију престаџија“ и изричито прописује (§ 636 друга реченица) да се од износа накнаде штете коју дугује предузимач имају одбити износи које је осигураник по основу удеса на раду примио од социјалног осигурања. Предузимач ће поред тога одговарати и према органу социјалног осигурања, но ова одговорност се не поклапа потпуно и увек са одговорношћу предузимача према раднику — осигуранику. Тако ће предузимач одговарати према органу социјалног осигурања не само онда када је удес на раду изазвао намерно него и када га је проузроковао „грубом непажњом“. У оба ова случаја послодавац ће бити дужан да накнади органу социјалног осигурања све издатке које је он у следству удеса на раду морао учинити (§ 640 став 1 UVNG). Но, орган социјалног осигурања може од захтева за накнаду штете „по правичности“ одустати, водећи посебно рачуна о економској ситуацији штетника (§ 640 став 2 UVNG). С обзиром на овакво одвојено регулисање одговорности послодавца према осигураном раднику и према органу социјалног осигурања, немачки Закон је прихватио концепцију према којој органи социјалног осигурања не изводе у хипотезама одговорности послодавца према правилима грађанског права своје право према предузимачу из права која су радници-жртве удеса стекли према послодавцу, тј. захтев органа социјалног осигурања за накнаду од послодавца не почи-

ва на законској цесији, већ њихово право на накнаду према послодавцу настаје независно од настанка права жртве удеса према послодавцу ⁽³⁾. Овако се ствари постављају у немачком праву у погледу одговорности послодавца у систему социјалног осигурања према раднику-жртви удеса на раду и према органу социјалног осигурања. Што се тиче одговорности трећег лица према унесрећеном раднику и органу социјалног осигурања, прописима закона о осигурању од удеса на раду та одговорност није регулисана. За ове односе важе опште норме грађанског права о одговорности за штету проузроковану недозвољеним радњама (§§ 823 и сл. BGB) и други прописи којима је одговорност послодавца у посебним случајевима регулисана. Према томе, одговорност „трећих лица“ није искључена одн. ограничена као што је случај са одговорношћу послодавца, те ће та лица бити одговорна како према унесрећеном раднику, тако и према органу социјалног осигурања према правилима грађанског права о накнади штете ⁽⁴⁾.

И француски Законик о социјалној сигурности (Code de la Sécurité sociale) полази од принципа да је одговорност по општем праву за удесе на раду (и за професионално обољење) искључена и да жртве или њихови правни следбеници не могу, сем у случајевима које предвиђа Закон, подизати тужбу за накнаду штете према правилима грађанског права (чл. 466 Законика о социјалној сигурности). Тај Закон, предвиђа да жртва удеса на раду или њени правни следбеници задржавају право да траже од послодавца накнаду штете по тим правилима само у једној хипотези — и то онда „... ако је удес произишао из намере послодавца или неког од његових радника“ (чл. 463) став 1 пом. Законика). Но, жртва ово право може према послодавцу остваривати само у обиму у којем јој штета није била накнађена применом прописа социјалне сигурности који се односе на удесе на раду тј. она има право само на допунско обештећење. Са своје стране, орган (каса) социјалне сигурности су — у овој истој хипотези, „по самом Закону овлашћени да против штетника подигну тужбу за рамбурс износа који су исплатили (чл. 469 ст. 2 пом. Законика). Но, за разлику од немачког права, у француском праву се стоји на становишту да овде није у питању тужба за репарацију штете коју је „каса“ претрпела, него се ради о суброгацији *ex lege* тј. каса у случају удеса на раду улази *ex lege* у права жртве према одговорном лицу ⁽⁵⁾.

Треба напоменути да је према француском праву случај намерно изазваног удеса од стране послодавца (или његових радника) једини случај у области права удеса на раду када се примењује опште право грађанске одговорности у расправљању односа између послодавца, жртве и органа социјалног осигурања. У свим другим хипотезама (ако је удес на раду изазван нижим облицима кривице или случајно) примена општих правила

(3) Kurt Jantz: Der Einfluss des Sozialversicherungsrechts auf die Rechtsstellung des Arbeitgebers im Falle von Arbeitsunfällen, национални реферат Савезне Републике Немачке на 5. Међународном конгресу за право рада и Социјалну сигурност (Лион, 18—22. септембра 1963) објављен у *Rivista di diritto inter. e comp. del lavoro*, 1963, No 1—2—3, стр. 325 и сл. (стр. 337).

(4) в. Gotzen — Doetsch: Kommentar zur Unfallversicherung, 1963, код § 636 (стр. 165—166) и код с 640 (стр. 175—176); Dersch—Knoll—Brockhoff—Schieckel—Schroeter—Völcker: RVO Gesamtkommentar, код § 636 (Bem. 5) и код § 640 (Bem. 3).

(5) в. L'influence de la sécurité sociale sur la responsabilité, Droit social, бр. 9, стр. 580; Jean—Jacques—Dupeyroux: Sécurité sociale, Париз, 1965, стр. 322 и 567.

о одговорности за проузроковану штету је искључена (у смислу чл. 466 Зак. о социјалној сигурности). Међутим, француско право је створило један нови појам кривице у области удеса на раду, који ће се на одређени начин, приликом утврђивања обештећења узети у обзир. То је појам кривице „која се не може оправдати“ — појам „неизвињавне кривице“ (*faute inexcusable*) — која се у хијерархији кривица налази између „грубе непажње“ и намере. Но њено постајање на страни послодавца не повлачи за собом примену правила грађанског права на накнаду штете ни у односу на жртву, нити у односу на орган социјалне сигурности. У овој хипотези, жртва стиче право да тражи од органа социјалне сигурности паушално повећање обештећења које јој се на основу закона дугује за удесе на раду, а „касе социјалне сигурности“ су овлашћене и послодавац дужан да јој плати „додатну котизацију“, која не може прећи законом одређене границе (чл. 468 ст. 1 и 2. Законика о социјалној сигурности). Као што се види, „неизвињавна кривица“ не повлачи за собом, као у случају намере, примену режима грађанског права, него представља чинилац помоћу кога се у систему обештећења за удесе на раду уносе елементи индивидуалне одговорности, са циљем, с једне стране, да се жртви која је страдала у следству овакве кривице да̌ допунско обештећење, а с друге стране, да се, повећавањем обавезе послодавца, постигне превентивно дејство — да се на жртве утиче да предузимају потребне мере за спречавање удеса на раду (6).

Тако у француском праву ствари стоје када је у питању удес на раду који су проузроковали „послодавац или његови радници“. Шта, ако је удес на раду проузрокован од трећег лица тј. од лица које, као што се у француском Закону каже, није „ни послодавац ни његови радници“? Француски Закон је у овој хипотези изричан: за расправљање односа између жртве и штетника (трећег лица), као и за односе између штетника и касе социјалне сигурности важи режим општег (грађанског) права (чл. 470, став 1, 2 и 3. Зак. о социјалној сигурности). Практично то значи да ће жртва имати право да захтева од штетника накнаду за претрпљену штету у обиму у коме та штета није била репарирана применом прописа о социјалном осигурању, док ће органи социјалне сигурности, са своје стране, по основу суброгације имати право да траже од штетника — трећег лица, у границама његове одговорности, рамбурс учињених издатака у корист оштећеника-жртве удеса на раду.

Као што се види, и према немачком и према француском систему, у хипотези удеса које проузрокују трећа лица важи режим општег (грађанског) права, чија примена треба да обезбеди жртви поред обештећења које добива по основу социјалног осигурања допунску накнаду, а органима социјалног осигурања накнаду учињених издатака. Међутим, ако је удес на раду — што најчешће бива — проузроковао послодавац или његови радници, оба система полазе од тога да се жртве удеса на раду морају задовољити обештећењима која предвиђају прописи о социјалном осигурању за удесе на раду, а сама изузетно, у случају постојања најтежих облика кривице, отварају врата повећањима. И један и други систем игноришу потпуно случајеве обичне кривице (непажње) на страни послодавца.

(6) Granger, нав. дело, стр. 579.

На тај начин се, поред колективне репарације, сасвим изузетно и са ограниченим дејствима, примењује упоредо принцип индивидуалне одговорности. Овакво безусловно игнорисање обичних кривица има за последицу да се, у највећем броју случајева удеса на раду, губе из вида не само оправдани захтеви жртава за већим обештећењем него и превентивна функција одговорности засноване на кривници, која у овом примеру треба да одигра, управо због тога што је реч о телесним повредама, важну улогу (7).

2. У законодавствима о којима је било речи, питање односа између обештећења по основу социјалног осигурања и накнаде штете према правилима о грађанској одговорности је, као што смо видели, решено на бази принципа некумулације: оштећени радник је, у хипотезама у којима је могао да тражи накнаду штете према правилима о грађанској одговорности, стицао право на тзв. *допунску накнаду* у висини разлике између примљеног обештећења по основу социјалног осигурања и пуне накнаде штете према правилима грађанског права. *Одговорно лице* (послодавац при постојању тешких облика кривице, треће лице у свим хипотезама одговорности према правилима грађанског права), пак, било је дужно не само да плати ову допунску накнаду оштећеном лицу него и да накнади „посредну штету“ коју је услед тога претрпео орган социјалног осигурања.

Питање односа између одговорности по „општем праву“ и система обештећења по основу социјалног осигурања решено је на посебан начин, који се у значајној мери разликује од изложених решења у законодавству европских капиталистичких земаља и у енглеском праву. Биће због тога корисно да ставове енглеског права у овој ствари макар укратко — колико нам то простор дозвољава — изложимо.

Ово питање је у Енглеској регулисано законском новелом из 1948 — *Law Reform (Personal Injuries) Act* којим је допуњен Закон о осигурању против несрећних случајева из 1946. (*The National Insurance [Industrial Injuries] Act*). Основна карактеристика енглеског система је у томе што систем обештећења по основу социјалног осигурања за удесе на раду — за разлику од изложених система — ни у једној хипотези не искључује правила о накнади штете по основу *Common Law*, него само ограничава њихово дејство. Према овом систему, правила социјалног осигурања о обештећењу за удесе на раду могу се, у принципу, у свим хипотезама кумулативно применити са правилима о накнади штете садржаним у *Common Law*-у, али се износ накнаде штете умањује према мерилима које утврђује закон, и ово ће ограничење увек деловати без обзира на степен кривице штетника. Друго је обележје енглеског система да се овом кумулативном применом могу користити само жртве удеса на раду, а не „Фонд повреда на раду“

(7) У законодавствима многих других европских земаља су усвојена у погледу односа између обештећења по основу социјалног осигурања и накнаде штете према правилима грађанског права слична решења. За швајцарско право (чл. 100 Законика о раду од 1911) в. А. Bernstein: *Les rapports de l'employeur avec la sécurité sociale* u *Rivista di diritto int. e comparato del lavoro*, 1963, No 1—2—3, стр. 318—319; за белгијско право в. Paul Horion: *Les rapports de l'employeur avec la sécurité sociale* u *Rivista di diritto int. e comparato del lavoro*, 1963, No 1—2—3, стр. 287; за италијанско право (чл. 4. Уредабе од 17. августа 1935) в. Simi: *I rapporti dell' imprenditore con la sicurezza Sociale* u *Rivista di diritto int. e comp. del lavoro*, 1963, No 1—2—3, стр. 362—363.

(Industrial Injuries Fund), из кога се исплаћују обештећења повређеним радницима и њиховим породицама. Треће је његово обележје да се у њему не прави разлика између одговорности послодавца и одговорности „трећег лица” за проузроковане удесе. У оба случаја ће услови настанка и обим њихове одговорности бити исти. Овакав став је последица усвојеног принципа да штетник одговара према Common Law-у у свим хипотезама штета насталих у удесима на раду.

Решење усвојено у енглеском праву је резултат компромиса између присталица кумулације обештећења по основу социјалног осигурања и накнаде штете по основу Common Law-a (Trade Unions) и противника такве кумулације (Conservatives). Компромис се састојао у томе што је остало недирнуто право жртве удеса на раду да поднесе тужбу за накнаду штете по Common Law-у, тако да жртва, поред обештећења по основу социјалног осигурања, има право на накнаду по Common Law-у, али је законом ограничен обим те накнаде ⁽⁸⁾. С обзиром на ову чињеницу усвојени принцип кумулације обештећења практично се своди на давање допунске накнаде оштећенику, у свим хипотезама, када су се стекли услови за давање накнаде штете према правилима Common Law-a. Но за разлику од европских система, по којима укупан износ накнаде коју социјални осигураник добија не може прећи обим накнаде штете који му се дугује према правилима грађанске одговорности, накнада коју жртва удеса добија по енглеском систему може, бар теоријски, бити већа од висине накнаде штете коју би жртва добила према правилима Common Law-a.

С обзиром да енглески систем даје жртви удеса на раду право да тражи накнаду штете (макар у ограниченом обиму) према правилима грађанске одговорности када су, према Common Law-у испуњени услови за настанак те одговорности, он, у овом погледу, стоји испред оних система који ограничавају право жртве удеса на допунску накнаду само на хипотезе тешких облика кривице послодавца (француски и немачки систем). Формално узевши, он иде и испред оних система који ограничавају давање допунске накнаде за случајеве да је удес проузрокован кривицом организације (послодавца), а искључују је у хипотезама случајних штета без обзира на чињеницу што се, према праву у тим земљама и за такве штете, ако су проузроковане опасним стварима, одговара (нпр. совјетски систем, о чему ће касније бити речи). Но, практични значај ове предности је умањен чињеницом да према (Common Law-у послодавац није одговоран према раднику за штете које су му проузроковане дејством опасних ствари, јер се његова одговорност креће у границама теорије *negligence* (кривице) ⁽⁹⁾. На тај начин се енглески систем у погледу услова настанка одговорности послодавца у систему социјалног осигурања практично изједначаје са системима који захтевају кривицу на страни организације (послодавца) као услов настанка одговорности. — Недостатак је енглеског система што је одговорност штетника за удес ограничена у свим хипотезама мерилима за израчунавање накнаде усвојене у Закону (§ 2 Reform [Personal Injuries] Act) и окренута је само према жртви. Ово ће ограничење увек деловати,

(8) О овоме питању в. документовану студију W. G. Friedmann: Social Insurance and the Principles of Tort Liability, Harvard Law Review, 1949, 2, 241.

(9) в. Clerk & Lindsell on Torts, Лондон, 1961, (12 ед.), стр. 693 и сл.

без обзира на степен кривице штетника и без обзира да ли је у питању штетник-послодавац или штетник-треће лице. Овакав став проистиче из схватања да се штетник, бар делимично, „искупио“ доприносима социјалног осигурања које плаћа. То значи да по овом систему штетник, без обзира на тежину своје грешке, не одговара за штету произишлу из удеса у пуном, већ само у ограниченом обиму. То се не може сматрати оправданим ни са становишта репараторне, ни са становишта превентивне функције одговорности.

III

Пошто смо изложили како је питање односа између обештећења по основу социјалног осигурања и накнаде штете према правилима грађанског права регулисано у правним системима западних земаља, треба сада испитати на којим основима га треба решавати у правима социјалистичких земаља.

Ово питање има свој суштински и свој правнотехнички вид. Нема сумње да у његовом решавању треба поћи од суштине, а то значи од обима права која се радном човеку признају одн, треба да признају у социјалистичком друштву. Полазећи од тога, можемо одмах рећи да у једном социјалистичком друштву тенденција треба да иде у смеру све већег признања права жртвама удеса на раду и та тенденција треба да долази до све пунијег изражаја и да буде све наглашенија у мери у којој се учвршћује материјална база тог друштва и подиже на виши степен његов економски потенцијал. Треба, због тога, најпре видети како се ово питање поставља и решава у праву и пракси СССР, а затим ћемо, у завршном делу, изложити садашње стање на овом подручју у нас и како би требало ово питање регулисати у нашем правном систему.

1. Питање које разматрамо било је најпре регулисано у члановима 413. и 414. Грађанског кодекса РСФСР од 1922. (који је важио до 1961. године). У овим правилима је било предвиђено да радник који је претрпео штету у удесу на раду има право да тражи допунску накнаду од предузећа или појединца „који за оштећеног уплаћују износе по основу социјалног осигурања“ „ако је штета проузрокована кривичном радњом или пропуштањем предузимача“, у овом истом случају орган социјалног осигурања „има право потраживања према предузимачу у висини помоћи коју је дао оштећеном“ (чл. 413). Ако је, пак, штетник био „треће лице“, оштећени је имао право да тражи од њега допунску накнаду у висини разлике између пуне накнаде и примљеног обештећења на основу социјалног осигурања, у свим случајевима када је штетник према правилима грађанског права био одговоран за проузроковану штету. Под истим условима је и орган социјалног осигурања имао право регреса према „трећем лицу“, и то у висини дате помоћи оштећеном раднику (чл. 414).

Формулација о „кривичним радњама као претпоставци одговорности „послодавца“, како према жртви тако и према органу социјалног осигурања — вероватно унета у Грађански кодекс од 1922. године под утицајем немачке Reichversicherungsordnung од 1911. која је садржавала у § 898. слич-

ну одредбу — морала се показати као „туђе тело” у систему социјалног осигурања које је имало за циљ да пружи стварну и адекватну заштиту радним људима. Због тога је одредба чл. 413. добила у пракси такво тумачење које јој је дало сасвим други смисао и значење. Најпре је Врховни суд СССР-а својом одлуком од 10. јуна 1943. дао тумачење да се под „кривичним радњама и пропуштањима” подразумевају радње или пропуштања којима се крше правила о заштити рада и мерама обезбеђења радника при раду ⁽¹⁰⁾, а потом се искристалисало гледиште да је за одговорност послодавца довољна његова кривица, чак и онда када она нема кривични карактер” ⁽¹¹⁾. Судска је пракса, међутим, у извесним случајевима, отишла преко принципа кривице досуђујући допунску накнаду раднику и онда када је повреда на раду настала „случајно” дејством опасне ствари, применивши, дакле, и овде правило о објективној одговорности предвиђено у чл. 404. Грађанског кодекса (од 1922) ⁽¹²⁾. У оправдање оваквог става се у совјетској теорији износило да је неоправдано и неправедно да „треће лице” са којим предузеће није у радном односу, повређено у следству делатности са повећаном опасношћу, тј. без кривице предузећа, добија пуну накнаду за претрпљену штету (у смислу чл. 414. Грађанског кодекса), а да радник тог предузећа који је повређен под истим околностима, нема право на допунску накнаду и мора се задовољити мањим обештећењем које се повређеним радницима даје по основу социјалног осигурања ⁽¹³⁾.

Ново совјетско грађанско законодавство није прихватило наведене разлоге и захтеве у прилог признања права жртава удеса на раду на допунску накнаду и у случајевима да је удес на раду проузрокован деловањем „извора повећане опасности”. Одбацивши формулацију из старог кодекса о „кривичним радњама и пропуштањима”, ново грађанско законодавство је у погледу одговорности предузећа за удесе на раду које су претрпели његови радници остало у границама теорије кривице. Но, за разлику од немачког и француског права, по којима послодавац одговара према раднику и органима социјалног осигурања само за најтеже облике кривице, совјетско законодавство је предвидело да та одговорност настаје у свим случајевима када је „телесна повреда или друго оштећење здравља проузроковано кривицом организације или грађанина” (чл. 91. Основа грађанског законодавства СССР — чл. 460. Грађанског кодекса РСФСР). У овој хипотези, „организација или грађанин” су дужни да оштећеном раднику дају допунску накнаду, а органу социјалног осигурања да накнаде износе помоћи и пензија које исплате жртви удеса на раду (чл. 91. Основа грађанског законодавства СССР — чл. 463. Грађанског кодекса РСФСР). Што се тиче односа између штетника, жртве удеса и органа социјалног осигурања у случају да су повреду проузроковали „организација или грађанин — који нису дужни да за оштећеног уплаћују доприносе за државно со-

(10) Постановление Пленума Верховного суда СССР, Но. 11/М/6/У које је in extenso објављено у службеном издању Грађанског кодекса РСФСР од 1922.

(11) О. С. Иоффе = Ответственность по советскому гражданскому праву, Лењинград, 1955, стр. 282.

(12) Исто, стр. 283.

(13) в. Ж. К. Ананьева — Э. Я. Лаасик: Об обязательствах возникающих вследствие причинения вреда, Советское государство и право, 1961, Но. 3, стр. 101 и сл.

цијално осигурање", тј. као „трећа лица", они ће бити одговорни према штетнику и органу социјалног осигурања према правилима грађанске одговорности, тј. не само онда када су удес проузроковали својом кривицом (чл. 444. и 445. Грађанског кодекса), него и онда када је удес проузрокован „изворима повећане опасности" који се налазе у поседу одговорног лица (чл. 454. Грађанског кодекса) (чл. 92. и 94. Основа грађанског законодавства СССР — чл. 461. и 463. Грађанског кодекса РСФСР).

Решења усвојена у совјетском праву у погледу примене грађанске одговорности у систем социјалног осигурања — у поређењу са системима који установљавају одговорност послодавца само у хипотезама најтежих облика кривице — представљају несумњив напредак. Она, пре свега, обезбеђују жртви допунску накнаду у свим хипотезама кривице организације, укључујући и „обичну пажњу". Тиме је удовољено у већој мери репараторној функцији грађанске одговорности. Предвиђајући одговорност организације и у случају њене обичне непажње, совјетско законодавство је водило рачуна о превентивној функцији грађанске одговорности, која захтева да последице штетних радњи сноси онај који их је својом кривицом проузроковао. Међутим, као што смо видели, совјетско законодавство се, у погледу одговорности организације за удесе на раду које претрпе њени радници, зауставило пред вратима објективне одговорности, отклањајући њену одговорност за штету проузроковану „извором повећане опасности", иако се за тако проузроковану штету по совјетском грађанском праву одговара. На тај начин је у совјетском праву остала разлика коју је тешко оправдати, између положаја оштећеног радника који је према организацији „треће лице" — такав радник ће стећи право на допунску накнаду и у хипотези штете проузроковане извором повећане опасности и оштећеног радника који је члан радног колектива организације — такав радник ће имати право да тражи допунску накнаду само у случају да је штета проузрокована кривицом организације, а неће такво право стећи у случају да је штета проузрокована „извором повећане опасности" који је у поседу организације⁽¹⁴⁾.

2. Југословенско право садржи, такође, правило о томе у којим случајевима ће привредна организација (односно приватни послодавац) у којој је запослен радник који је претрпео удес, одговарати за причињену штету. Правила о томе — што се тиче одговорности организација — садржана су у Основном закону о организацији и финансирању социјалног осигурања (чл. 165. и сл.). Међутим, за разлику од других правних система

(14) У чланку Н. С. Маленин: К вопросу о вине и случае в деликтных обязательствах, објављеном у *Советское государство и право*, 1963, No. 4, стр. 138, изнети су разлози због којих није било могуће усвојити тезу о допунској накнади и у случају удеса проузрокованог изворима повећане опасности. Ту се усвојена солүција покушала између осталог правдати тиме што се радници који раде у једном предузећу не могу сматрати „околинном" у односу на то предузеће — а то је један од услова за примену чл. 454 Грађанског кодекса — гледиште које се тешко може бранити, јер су тим опасностима највећма изложени радници који су са тим изворима у непосредном додиру. — Убедљивији је, свакако, аргумент против проширивања права на повећану накнаду који се заснива на „... економским могућностима грађана, организација и државе у целини" (Исто, стр. 140), јер такви разлози у истину могу постојати, али их не треба прикривати навођењем вештачких аргумената, који могу, ако се укорене, отежати прихватање у будућности праведних решења када материјални разлози за њихово прихватање буду опали.

који су ово питање регулисали и у којима је, као што смо видели, утврђено, с једне стране, када и под којим околностима ће послодавац (односно организација) одговарати према раднику који је претрпео удес и, с друге стране, какве и колике су, у тим или другим посебним случајевима, његове обавезе према органу социјалног осигурања, у југословенским прописима је само реч о ситуацијама у којима настају обавезе организације односно приватног послодавца према органима социјалног осигурања „на накнаду причињене штете”, док се о правима жртве према организацији односно приватном послодавцу ништа не говори. Поред тога, у југословенском Закону није било у овом погледу јасне оријентације ни начелног става, тако да је долазило до честих мењања и допуњавања правила, посебно онда када су фондови заједнице социјалног осигурања западали у финансијске тешкоће. Овакво стање је доводило у недоумицу и судове који су одлучивали у споровима из ове материје, и они су, због непотпуног и неадекватног регулисања, имали тешкоћа у проналажењу правилних решења. Те тешкоће је повећавала чињеница да су спорове између органа социјалног осигурања и привредних организација расправљали једни судови (привредни), а спорове који су произишавали из истог несрећног случаја између привредне организације и жртве удеса на раду други судови (опште надлежности).

Белики практички значај овог питања захтевао би да се оно исцрпно изложи и анализира у свим његовим видовима, али нам то простор овде не дозвољава, и зато ћемо се ограничити само на сүмарно изношење ове проблематике, на указивање на основне недостатке наших прописа у овој материји, на утврђивање принципијелне основе на којој би однос између обештећења по основу ссцијалног осигурања и одговорности за штету према грађанском праву требало регулисати у будућем законодавству ⁽¹⁵⁾.

а) Опште правило о условима настанка одговорности лица према заводу за социјално осигурање за проузроковану „болест, повреду, инвалидност, телесно оштећење или смрт осигураних лица” (ту су, дакле, укључене и повреде или смрт осигураног лица које су наступиле у следству удеса на раду) изражено је у чл. 165. став 1. Основног закона о организацији и финансирању социјалног осигурања, где се каже да „завод има право захтевати накнаду штете причињене фондовима заједница од лица која су их проузроковала *намерно или крајњом непажњом* (подв. писац). Овом формулацијом је Закон обухватио сва „физичка лица” без обзира на њихово својство и њихов однос према оштећенику, а то значи да су том формулацијом обухваћена како лица која са оштећеником раде у истој организацији или код истог послодавца, тако и тзв. трећа лица, тј. она која у погледу рада не стоје ни у каквој вези са оштећеником. Услов настанка одговорности према заводу је у оба случаја исти: постојање на страни штетника „намере” или „крајње непажње”.

Ово опште правило се допуњава једним посебним, које се односи на непредузимање хигијенско-техничких мера заштите на раду (чл. 166.

(15) Исцрпна анализа како нашег законодавства тако и судске праксе у овој материји дата је у нашој књизи која ће ускоро изаћи из штампе у издању Института за упоредно право и Издавачког предузећа „Просвета” под насловом: „Одговорност и накнада за штету у радним организацијама”.

ст. 1. поменутог Закона). Ту се каже да завод има право „захтевати накнаду штете причињене фондовима заједнице од организације или приватног послодавца ако су болест, повреда, инвалидност, телесно оштећење или смрт осигураника настали услед тога што нису спроведене обавезне мере хигијенске и техничке заштите на раду или што нису извршене друге мере прописане или наређене за заштиту грађана“. Приметимо да је у члану 166. ст. 1. реч, с једне стране, о „обавезним мерама хигијенске и техничке заштите при раду“ (тј. мера заштите радника запослених у организацији или код приватног послодавца) и, с друге стране, о „мерама прописаним или наређеним за заштиту грађана“ (тј. мера за заштиту „трећих лица“ — лица која нису запослена у организацији или код приватног послодавца).

Као што се види — то се може закључити како из чл. 165. тако и из чл. 166. Основног закона о организацији и финансирању социјалног осигурања — у закону се не прави разлика да ли су лица у питању (физичка или правна) својим радњама (намерним или учињеним из крајње непажње) или пропуштањем (непредузимањем заштитних мера) нанели штету осигураницима — својим радницима или осигураницима — трећим лицима (грађанима). То значи да је закон у погледу настанка одговорности према заводима поистоветио ситуацију када је штетник организација (приватни послодавац) у којој је радник запослен одн. лице које са жртвом ради у истој организацији (код истог приватног послодавца) и ситуацију када су штетник и жртва удеса једно према другом „трећа лица“, и у оба случаја прописао исте услове за настанак одговорности: „намеру или крајњу непажњу“ када су у питању физичка лица; непридржавање заштитних мера, тј. бар обичну непажњу када је у питању организација односно приватни послодавац.

Треба, даље, у вези са овим истаћи да је закон посебно регулисао питање „накнаде штете“ која се дугује заводима у случају да је штету проузроковао радник „на раду или у вези са радом“. То питање је регулисано у чл. 165. ст. 2. и 3. Основног закона о организацији и финансирању социјалног осигурања. Из ових прописа произилази да за штету (болест, повреду итд.) осигураника коју је намерно или крајњом непажњом „проузроковао радник на раду или у вези са радом“ одговара заводима организација одн. друштвено-политичка заједница (сагласно одредбама Основног закона о радним односима) (ст. 2), а ако је штета, тј. болест, повреда итд. проузрокована кривичним делом, „Завод има право да захтева накнаду штете и непосредно од радника“.

б) Основни недостатак прописа којима је регулисано питање накнаде штете у систему обештећења по основу социјалног осигурања јесте у томе што ти прописи поистовећују две различите правне ситуације: *ситуацију* када је повреду, инвалидност итд. осигураника проузроковала његова радна организација односно послодавац код кога је настрадали осигураник запослен или лице за које радна организација односно приватни послодавац одговарају (другови на послу), и ситуацију када између штетника — било да је за штету одговорна организација или појединац — и настрадалог осигураника не постоји радни однос, када је штетник у односу на жртву удеса на раду треће лице.

Ове две различите правне ситуације захтевају различита решења увек када се у погледу одговорности штетника према жртви удеса и према органу социјалног осигурања одступа од општег режима одговорности. Када такво одступање постоји — као што је то овде случај како код нас тако и у свим европским законодавствима — онда се то одступање може односити и треба да се односи само на *прву ситуацију* а не и на *другу ситуацију* где општи режим одговорности (трећег лица према жртви и органу социјалног осигурања) мора остати у целини у важности. Само у случају да је режим општег права одговорности одржан у целини на снази упоредо са системом социјалног осигурања, онда не би било места да се прави разлика измeђу две наведене ситуације: штетник би *увек одговарао како према жртви, тако и према органу социјалног осигурања* чим су према општем (грађанском) праву испуњени услови за његову одговорност. Изједначавање ове две различите ситуације је у пракси доводило до тога да су фондови социјалног осигурања остајали без накнаде и онда када им је та накнада и по праву и по логици требало да припадне ⁽¹⁶⁾.

Други крупан недостатак наших прописа у овој материји је у томе што се у њима ниједном речи не говори да ли, у којим случајевима и у којем обиму пострадали осигураници, који су за претрпљену штету добили обештећење од завода, имају права на накнаду за претрпљену већу штету од организације, послодавца или појединца који су штету проузроковали (болест, повреду, инвалидност, телесно оштећење или смрт осигураника). Такве одредбе је било нужно донети због тога што пострадали осигураник за претрпљену штету добија законом предвиђено обештећење по основу социјалног осигурања, па се одмах мора поставити питање није ли закон унапред фиксирао шта њему припада за претрпљену штету, није ли он у потпуности измирен. То је било нужно учинити не само због органа и институција који примењују законе него нарочито због грађана који су могли сматрати да су додељеним обештећењем добили све што су имали добити и да више немају шта да траже. Може се са извесношћу рећи да су због тога многи настрадали радници-осигураници остали без пуног обештећења и да су за штету одговорна лица неоправдано избегла плаћање накнаде.

Као што смо видели, сва страна законодавства која смо испитивали, заједно са одредбама о рамбурсу (регресу) органа социјалног осигурања (ако обавеза такве природе опште постоји) садрже и одредбе о накнади коју одговорна лица за удесе на раду дугују жртвама. Сва ова законодавства су стала на становиште да ово важно питање не сме остати нерасправљено, да се грађани-осигураници *не смеју оставити у неизвесности о постојању и обиму својих права* да траже накнаду штете у случају удеса на раду. Посебно онда када је у питању одговорност организације односно послодавца према својим унесрећеним радницима — социјалним осигураницима законом мора бити изричито утврђено када и у којем обиму осигураник има право да тражи, поред обештећења по основу социјалног осигурања.

(16) в. нпр. пресуду Врховног суда Југославије Гз. бр. 46/59. од 16. децембра 1960; и пресуду Врховног привредног суда Сл. 995/583. од 28. августа 1959.

гурања, накнаду штете и од одговорног лица — организације односно послодавца. Јер, ако се и може узети да се — када су у питању *трећа лица* — њихова одговорност према тим лицима према правилима грађанског права подразумева, то није случај када су у питању организације односно послодавци чији су радници при раду или у вези са радом настрадали. У тим односима су посебним законодавством о удесима на раду у начелу искључена правила грађанске одговорности, те се мора предвидети када та правила и у којем обиму и даље важе. Због тога се није смело, било да се ствар посматра са гледишта поштовања принципа законитости било са гледишта остваривања основног права грађана на накнаду за проузроковану им штету, оставити ово питање нерегулисано!

С обзиром да ово питање није законом регулисано, судска пракса је показивала колебање. Врховни суд Југославије је — насупрот схватањима нижих судова — интервенисао и својим пресудама утврдио да жртва у начелу има право да тражи накнаду од организације-штетника у висини разлике између *пуне накнаде* и оног што је по основу социјалног осигурања примила. Но Врховни суд Југославије је то право радника-осигураника ограничио на случај *кривице организације* (предузећа) ⁽¹⁷⁾. Ако би, дакле, до несреће дошло без кривице радне организације у којој је радник запослен, када би та организација, иначе, имала да одговара према начелима објективне одговорности (штета проузрокована за опасне ствари), настрадали радник не би, према схватању Врховног суда, имао право да тражи накнаду веће штете преко износа обештећења које је добио од социјалног осигурања.

Није јасно — јер се то из његових пресуда не види — на чему се заснива оваква доктрина Врховног суда Југославије. Вероватно је да се она заснива на схватању да право жртве да тражи од предузећа-штетника веће обештећење настаје под истим претпоставкама под којима настаје право завода на регрес од предузећа, а према становишту Врховног суда Југославије то право завода постоји само онда „када је штета проузрокована кривоцом, а не када би се накнада могла тражити по начелу објективне одговорности” (Рев. 7/59 од 7. 4. 1959). Оваква доктрина се тешко може бранити. Када Основни закон о организацији и финансирању социјалног осигурања питање већих права жртве није регулисао, а суд заузео становиште да то право жртве постоји, он је то своје становиште могао засновати само на чињеници да се већа права жртве утврђују на основу правила општег (грађанског) права, а не на основу посебних правила социјалног осигурања, у којима се о том праву жртве ништа не говори. Из тога логички следи да се већа права жртве на накнаду морају признати и у хипотези случајног удеса, када према правилима грађанског права жртва има право на пуну накнаду штете, а то је хипотеза случајно настале штете од опасне ствари. Јер, у одсуству изричитог регулисања права жртве на већу накнаду, од две ствари се морала прихватити једна са свим логичним последицама које из тога произилазе: или су прописима о обештећењу које жртва удеса добија од социјалног осигурања у случају повреде

(17) в. Пресуду Врховног суда Југославије — Рев. 2538/61 од 8. 2. 1962. и Рев. 2359/63 од 5. 2. 1964; Рев. 12538/61 од 8. 2. 1962; Рев. 1923/64 од 6. 11. 1964; Рев. 2359/63 од 5. 2. 1964.

на послу, правила грађанског права о одговорности за штету искључена и жртва тим обештећењем у потпуности измирена, или, пак, у односу на жртву и даље важе правила грађанског права о одговорности штетника, и жртва треба, поред оног што је већ добила по основу социјалног осигурања, да добије и накнаду веће штете у свим хипотезама одговорности за штету према правилима грађанског права.

в) Све ово што је речено говори о томе да у нашем праву влада, најблаже речено, несређено стање у једној тако важној и деликатној материји као што је право завода за социјално осигурање да од штетника наплати издатке које је био дужан да учини, и као што је право жртве да добије накнаду веће штете у случају удеса на раду. Није због тога ни потребно посебно наглашавати да је неопходно, и то што пре, правилима на целисходан начин регулисати односе који се стварају у следству удеса на раду (и са њима изједначених обољења) између завода, штетника и жртава удеса. Такво регулисање је у интересу жртава удеса које имају право да знају каква и колика су њихова права, и то у закону треба отворено и јасно рећи; такво регулисање је у интересу фондова заједница осигурања који, исто тако, као фондови општенародне имовине морају бити, када је то оправдано, заштићени од неоправданих издатака и ти издаци пребачени на лица (организације и појединце) одговорна за штету. И коначно, такво регулисање је и у интересу лица одговорних за штету, јер и она морају имати извесност када и у којим случајевима ће терет накнаде пасти на њих, јер ће та извесност деловати на њих као стимуланс за спречавање штета.

Полазећи од принципа на којима почива наше социјалистичко друштво: права на материјално обезбеђење које је у случају несрећних случајева уопште, посебно удеса на раду, гарантовано нашим радним људима, правила по којима свако лице треба да преузме свој део одговорности у проузроковању штете, и материјалних могућности наше заједнице на садашњем степену њеног развоја, сматрамо да би у нашем законодавству односи који настају у следству удеса на раду требало да буду регулисани на следећим основама:

1. Одговорност организације (приватног послодавца) у случају удеса на раду. — аа). Нашем систему и схватањима би најбоље одговарало решење по коме би радник жртва удеса на раду, поред обештећења по основу социјалног осигурања које му у свим хипотезама, сем у случају намерног проузроковања удеса (самооштећења), стекао право на *допунску накнаду* од организације у којој је на раду увек када према правилима грађанског права настаје одговорност организације, а то значи не само онда када на страни организације постоји *кривица* што је до удеса дошло него и онда када је удес на раду проузрокован дејством *опасне ствари*. Овакво решење налаже не само правичност, која захтева да жртва удеса на раду добије накнаду под истим условима као и остали грађани, него и принцип превентивне функције грађанске одговорности: установљење одговорности организације према радницима за удесе проузроковане „изворима повећане опасности“ подстицало би организације на стално усавр-

шавање мера сигурности, на увођење нових и одстрањење застарелих машина и оруђа која учестано доводе до удеса на раду итд. Дакле, уместо ћутања закона треба изричитим прописом регулисати питање услова стицања права жртве на допунску накнаду од организације одговорне за штету. Иста правила би, *mutatis mutandis* важила и за приватне послодавце.

бб) „Паралелизам” одговорности организације (односно приватног послодавца) према жртви и према органу социјалног осигурања требало би да иде *све до случајних удеса на раду проузрокованих опасним стварима*. То значи да би организација (односно приватни послодавац) имала да сноси целокупне накнаде штете увек када је штета проузрокована *њеном кривицом или кривицом радника који су на раду у организацији* — „*другова на послу*” жртве удеса. Одговорност организације према заводима социјалног осигурања не би требало проширивати и на штете произишле из удеса на раду проузрокованих опасним стварима, и у овој хипотези заводима не би требало признати право регреса, јер би организација у том случају била оптерећена за износе које *по природи своје функције треба да сноси социјално осигурање*. Према томе, уместо нејасних, некохерентних и контрадикторних правила садржаних у члану 165, ст. 1, 2. и 3, члану 166, ст. 1. и члану 170, ст. 1. и 2. Закона о организацији и финансирању социјалног осигурања треба једноставно рећи да ће организација (односно приватни послодавац) бити дужан да накнади издатке завода за социјално осигурање у случају да је њиховом кривицом или кривицом радника који су код ње запослени проузрокован удес на раду.

2. *Одговорност трећих лица (организација, приватних послодаваца појединаца) према жртви удеса на раду и према органу социјалног осигурања.* — Поред организације и радника који су у њој запослени, штетници могу бити „*трећа лица*”, тј. лица која у односу на жртву удеса на раду нису *ни њена организација ни радници „другови на послу”*. Сматрамо да би у нашем праву требало усвојити решење према којем се у овој хипотези, у погледу одговорности тих лица има применити *режим општег (грађанског) права*. Следствено томе, ако је треће лице одговорно према правилима грађанског права, жртва удеса на раду би имала право да од њега тражи допунску накнаду, а завод би по самом закону (*ex lege*) стекао право да тражи рамбурс издатака које је по закону био дужан учинити у корист жртве као социјалног осигураника. Треће лице би, дакле, било дужно да у *свим хипотезама* плати пуну накнаду штете: жртви удеса разлику између пуне накнаде и износа обештећења које је жртва добила по основу социјалног осигурања; заводу за социјално осигурање износ обештећења који је завод дао жртви.

3. Пошто су у питању фундаментална права грађана заснована на принципима грађанске одговорности, мислимо да би регулисање односа између обештећења по основу социјалног осигурања и накнаде штете према правилима грађанског права, бар што се тиче грађана, требало да буде извршено у нашем будућем *грађанском закону*.

4. На крају бисмо још хтели да истакнемо нужност установљења *јединствене судске јурисдикције у споровима из материје социјалног осигурања*. — Као што је познато, за спорове који проистичу из удеса на раду између организација и завода за социјално осигурање надлежни су привредни судови, а за исте спорове између организација и жртава удеса на раду, судови опште надлежности. То доводи до несумњивих тешкоћа. Пошто ће се у судским споровима који проистичу из удеса на раду — када су законом јасно утврђена права и обавезе жртава, организација и органа социјалног осигурања — готово редовно појављивати као странке жртва, организација и завод, логика захтева да тај спор расправља и о њему одлучује један суд. То је неопходан услов за доношење правилне судске одлуке. Установљењем за суђење у тим споровима, с једне стране, надлежности привредних судова (у апликацији општег правила о надлежности тих судова) за спорове између завода за социјално осигурање и привредних организација, а, с друге стране, судова опште надлежности за спорове између организација и појединаца, без могућности установљења супарничарства (у смислу чл. 184. Закона о парничком поступку) које је у условима постојања битно истоврсног чињеничног и правног основа предмета спора нужно за нормално обављање расправе и за правилну одлуку, онемогућава нормално јединствено расправљање и одлучивање о овим споровима, а неправилно је и са гледишта процесне економије. Ми о овом питању не можемо на овоме месту опширније расправљати, но из читавог нашег излагања произилази *нужност јединствене јурисдикције у овој ствари*, која ће обезбедити брзо судовање и јединствену јурисдикцију у једној деликатној материји.

Др Врлета Круљ

РЕЗЮМЕ

Возмещение за несчастные случаи на производстве по основам социального страхования и возмещение ущерба по положениям о гражданской ответственности

Автор излагает в статье причины, по которым проблема возмещения ущерба лицам, пострадавшим на производстве, не могла быть разрешена на основании и в рамках положений о гражданской ответственности, вследствие которых появилась необходимость в принятии новой системы, не обуславливающей возмещение ущерба наличием вины и гарантирующей выплату потерпевшему возмещения причиненного ущерба в бесспорном порядке.

Все же, положения о гражданской ответственности, подчеркиваются в статье, в новой системе полностью не элиминированы и не должны быть элиминированы. Указав на неполноту югославских положений в данной области, автор выступает с предложением ввести в югославское право начало, по которому потерпевшему на производстве всегда принадлежит право на дополнительное возмещение при наличии условий для гражданской ответственности обязанного лица. Ответственность третьих лиц определяется всегда как в отношении потерпевшего, так и в отношении органов социального страхования по положениям о гражданской ответственности. Автор также предлагает установление единой судебной юрисдикции в спорах по делам социального страхования.

SUMMARY

Indemnity for Work Accidents on the Grounds of Social Insurance and Compensation for Damage According to the Rules of Civic Responsibility

The author explains in the article why the problem of indemnification of the victims of work accidents could not be solved on the grounds and within the frame of the rules of civic responsibility and why it was necessary to adopt new systems that do not stipulate indemnity with existence of fault, that safeguard the victim and give guaranty that the procedure for payment of compensation is short.

However, it is stressed in the article that the rules of civic responsibility are not and should not be quite eliminated. Having pointed out the shortcomings of the Yugoslav regulations of this matter, the author pleads for adoption in the Yugoslav law of the solution under which the victim of a work accident should always have right to an additional indemnity whenever the conditions for civic responsibility of the causer of injury are fulfilled, and that responsibility of third persons should always be assessed, both as to the victim and as to the social insurance organ, according to the rules of civic responsibility and that a uniform court jurisdiction should be established for the cases from social insurance.

R É S U M É

Le dédommagement pour les accidents de travail d'après la sécurité sociale et la réparation des dommages selon les règles de la responsabilité civile

Dans cet article l'auteur a exposé pourquoi le problème du dédommagement des victimes d'un accident de travail ne pouvait pas être résolu sur la base et dans le cadre des règles de la responsabilité civile et pourquoi il a été nécessaire d'adopter de nouveaux systèmes qui ne conditionnent pas le dédommagement par l'existence de la faute et qui assurent à la victime la sécurité et la garantie que le dédommagement lui sera payé, à savoir par la voie de la procédure sommaire.

Néanmoins, dans cet article il a été mis en évidence que la règle de la responsabilité civile dans les nouveaux systèmes n'a pas été et ne doit pas être entièrement éliminée. Après avoir souligné qu'il y avait une lacune en cette matière dans les prescriptions yougoslaves, l'auteur plaide en faveur de la thèse que le droit yougoslave devrait adopter la solution selon laquelle la victime de l'accident de travail a toujours droit à une compensation complémentaire quand les conditions ont été réalisées pour la responsabilité de l'auteur du dommage, et que la responsabilité des tierces personnes est toujours estimée, tant à l'égard de la victime qu'à l'égard de la sécurité sociale, d'après les règles de la responsabilité civile et qu'il est nécessaire d'instituer une juridiction unique des tribunaux dans les procès relatifs à la matière de la sécurité sociale.